

ГЕНЕЗИС ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ СЛІДЧОГО СУДДІ GENESIS OF THE PROCEDURAL STATUS OF THE INVESTIGATING JUDGE

Бялковський Д.А., аспірант кафедри
кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет,
старший судовий експерт

Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

У статті автором здійснено комплексне дослідження виникнення та розвитку процесуального статусу слідчого судді на правовій карті світу. На основі аналізу наукових викладок вітчизняних та зарубіжних вчених-процесуалістів визначено основні аспекти становлення та подальшого розвитку судового контролю за захистом конституційних прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження на досудових стадіях в частині відокремлення в його структурі спеціально уповноваженого суб'єкта кримінального процесу – слідчого судді. Визначається, що на сьогоднішній день в науці кримінального процесу не досягнуто єдиної точки зору відносно співвідношення таких понять, як «слідчий суддя» і «судовий слідчий». При цьому робиться висновок, що встановлення певної визначеності в юридичній термінології представляється достатньо доцільним як в теоретичному, так і в практичному аспекті. Констатується, що в сучасному світі значимість слідчого судді вбачається саме як юрисдикційного судового органу, не зв'язаного з безпосередніми функціями з розгляду справ. Встановлюється, що помітна активність по впровадженню даного інституту в кримінальне провадження спостерігається і на території пострадянського простору. Із країн СНД слідчі судді введені в Молдові, Україні, Казахстані, що свідчить про зростаюче розуміння важливості встановлення судового контролю в досудовому провадженні. На основі дослідження робиться висновок, що на Україні поняття слідчого судді аналогічне з французькою моделлю, оскільки вітчизняне процесуальне законодавство не відносить його фігуру до жодної із сторін та не покладає процесуальних повноважень безпосереднього здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій або заходів забезпечення кримінального провадження. В кримінальному провадженні України слідчому судді віднесена особлива роль незалежного та неупередженого суб'єкта, що є необхідною умовою забезпечення змагального характеру досудового розслідування, об'єктивності в оцінці ризиків при обранні заходів забезпечення кримінального провадження або інших процесуальних дій, які обмежують конституційні права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження.

Ключові слова: слідчий суддя, судовий слідчий, судовий контроль, досудове розслідування, конституційні права, свободи та інтереси.

In the article the author carried out a comprehensive study of the origin and development of the procedural status of the investigating judge on the legal map of the world. Based on the analysis of scientific lectures of domestic and foreign procedural scholars, the main aspects of the formation and further development of judicial control over the protection of constitutional rights, freedoms and interests of participants in criminal proceedings at the pre-trial stages in terms of separation in its structure of a specially authorized subject of criminal proceedings. It is determined that to date in the science of criminal procedure has not reached a single point of view regarding the relationship of such concepts as «investigating judge» and «judicial investigator». It is concluded that the establishment of a certain certainty in legal terminology is quite appropriate in both theoretical and practical terms. It is stated that in the modern world the significance of the investigating judge is seen as a jurisdictional judicial body, not related to the direct functions of consideration of cases. It is established that noticeable activity on introduction of this institute in criminal proceedings is observed and in the territory of the post-Soviet space. From the CIS countries, investigative judges have been introduced in Moldova, Ukraine, and Kazakhstan, which indicates a growing understanding of the importance of establishing judicial control in pre-trial proceedings. Based on the study, it is concluded that in Ukraine the concept of an investigating judge is similar to the French model, as domestic criminal procedural law does not attribute his figure to either party and does not impose procedural powers on direct investigative (investigative) and covert investigative (investigative) actions or measures, ensuring criminal proceedings. In the criminal proceedings of Ukraine, the investigating judge is assigned a special role of an independent and impartial entity, which is a necessary condition for ensuring the adversarial nature of the pre-trial investigation, objectivity in risk assessment in choosing measures to ensure criminal proceedings or other procedural actions restricting constitutional rights, freedoms and interests of participants in criminal proceedings.

Key words: investigating judge, judicial investigator, judicial control, pre-trial investigation, constitutional rights, freedoms and interests.

Постановка проблеми. Аналізуючи інститут слідчого судді в кримінальному процесі Франції, яка являється його родоначальницею, вчені-процесуалісти використовують термін «слідчий суддя». При цьому російський Статут кримінального судочинства 1864 року, який передбачив учасника, значно схожого з ним, містить поняття «судовий слідчий». Наприклад, А. П. Гуськова, В. А. Смельянов і А. А. Славгородських вказують на те, що в Російській імперії (до жовтня 1917 року) конструкція попереднього слідства була побудована за такою схемою, що в центрі досудового провадження знаходився слідчий суддя, хоча, як відомо, однією з найбільш принципових новел великої судово-правової реформи 1860-1864 року було впровадження судового слідчого [1, с. 10]. Така термінологічна невизначеність може становити певні труднощі при формуванні норм законодавства. Так, наприклад, Н. Н. Ковтун і Т. С. Бухранова пишуть, що без з'ясування сенсу понять «слідчий суддя» і «судовий слідчий» законодавцю, відповідно, пропонувалося ввести в кримінальне провадження то судового слідчого, то слідчого суддю, але з аналогічними процесуальними функціями і не до кінця визначеними повноваженнями слідчого або юрисдикцій-

ного характеру. В результаті нерідко залишається невизначеним, що саме пропонується реформувати: попереднє слідство чи оперативний судовий контроль [2]. Як зазначає Бугаєв К. В., юридична термінологія має суттєве значення не тільки при розробці змісту і структури правових актів, але і значною мірою визначає перед усім саму діючу наукову парадигму, в якій здійснюється науковий пошук, описує поточну ситуацію, і не тільки формує мову науки, але і створює фундамент дидактичної діяльності [3, с. 23]. Отже, представляється доцільним дослідити виникнення і розвиток процесуального статусу слідчого судді та досягти термінологічної визначеності відносно вживаності термінів «слідчий суддя» та «судовий слідчий» в кримінальному процесі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історичні аспекти виникнення та розвитку процесуального статусу слідчого судді в кримінальному процесі досліджувалися такими вітчизняними і зарубіжними вченими, як В. Д. Бринцев, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевий, О. А. Губська, О. Є. Діденко, С. В. Єськов, О. П. Клименко, М. М. Ковтун, В. Т. Малярченко, П. П. Музиченко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, Н. Н. Розин, Ю. В. Рощина,

Т. Тарановські, О. С. Ткачук, Г. І. Трофанчук, А. Р. Туманянц, М. А. Чельцов-Бебутов та іншими.

Метою статті є аналіз виникнення та розвитку процесуального статусу слідчого судді на правовій карті світу.

Виклад основного матеріалу. Виникнення інституту слідчого судді на правовій карті світу вчені-процесуалісти пов'язують із французькою моделлю кримінального провадження. Більш того вважається, що сама романська родина права, до якої належить і українське законодавство, сформувалося в XVII – XVIII столітті насамперед на основі права Франції.

Так, В. О. Попелюшко зазначає, що слідчий суддя у кримінальному процесі – французький винахід. Його прообраз було започатковано у Франкському королівстві епохи Карла Великого (VIII століття) на етапі зародження розшукового кримінального процесу через запровадження інституту королівських об'їзних суддів (*missi dominici*), в обов'язок котрих входило чотири рази на рік об'їжджати ті чи інші місцевості, приймати і розглядати скарги, розпитувати про злочини (*ingvisitio*) та головувати в судових засіданнях [4, с. 42].

По аналогії з французькою моделлю посади судових слідчих з'явилися і в ряді інших західних держав, таких, наприклад, як Німеччина, Австрія, Італія, Бельгія, Нідерланди. При цьому порядок призначення, повноваження і навіть найменування посади фактично копіювали французьку модель.

Розшукові форми процесу істотно розширилися в епоху Карла Великого (VIII ст.), який зобов'язав суддю переслідувати злочин в силу службового обов'язку, і який широко використовував інститут королівських об'їзних суддів (*missi dominici*), котрі чотири рази на рік об'їжджали певні місцевості, де розпитували про злочини (*inquisitio*), приймали і розглядали скарги, ревізували суддів графств і головували в судових засіданнях [5, с. 173].

Після розпаду монархії Карла Великого, внаслідок розвитку феодалізму і розподілу населення на три групи сеньйорів, їх васалів і сервів, запровадження сеньйоріальної юстиції з поділом судів на вищі і нижчі (суди «рівних») (IX – XII століття), інститут *missi dominici* перестав існувати. Натомість розшукова форма процесу набула ще більшого розповсюдження за рахунок наділення суду судово-поліцейськими функціями, зокрема, правом здійснення первинних обшуків, арештів і т. п. У деяких випадках суду належала й ініціатива кримінального переслідування, зокрема, якщо злочин було вчинено на очах у багатьох осіб, або факт його вчинення не викликав сумнівів. Це вважалося достатнім для розслідування *ex officio*, яке провадилося суддею за місцем вчинення злочину. Суддя міг приступити до розслідування і за достатньо обґрунтованим доносом [6, с. 25].

Французька буржуазна революція 1789 року призвела до низки реформ, в тому числі до корінного оновлення кримінального судочинства. Основними завданнями французької революційної філософії у цій сфері були: 1) спрощення судочинства за рахунок скорочення числа інстанцій; 2) повернення в судочинство гласності і публічності; 3) введення в суди народного елементу і прирівняння його з наказними суддями; 4) скасування системи формальних доказів. Французькі революціонери поставили собі за зразок англійське судочинство, духу якого вони, на думку багатьох дослідників, не розуміли, тому його реформи не відзначалися виваженістю та послідовністю.

Під час Французької буржуазної революції (1789–1794 років) суб'єкт процесу, що виконував функції слідчого судді, неодноразово змінювався. Певний час (за Законом від 16 вересня 1791 року) він являвся представницьким і його функції виконувалися, послідовно, двома органами: мировим суддею і головою обвинувального журі [7].

Революційні уряди, які змінювали один одного, не тільки здійснювали перетворення в області права, але

і вживали певні кроки для його систематизації. Установчі збори ще в Декреті від 21 серпня 1790 р. заявили про необхідність скласти кодекси цивільного, кримінального і процесуального права, «прості, зрозумілі і узгоджені з Конституцією» [8, с. 640].

Отже, як зазначає В. О. Попелюшко, Класичний статус слідчого судді, як і класичну форму змішаного кримінального процесу, у якому розслідування справи носить інквізиційний характер, а судовий розгляд – змагальний, визначив КПК Франції 1808 р. (*Code d'instruction criminelle* – Кодекс кримінального розслідування). Згідно з цим КПК функція дізнання як перший етап досудового провадження «по гарячих слідах», покладалася на органи поліції (поліцейських комісарів, поліцейських та жандармських офіцерів, агентів судової поліції тощо). Його результати негайно передавалися прокурору, який при наявності для цього підстав порушував кримінальне переслідування і направляв слідчому судді «пропозицію», що містила в собі суть обвинувачення, дані про особу обвинуваченого та про зібрані дізнанням докази. Слідчий суддя приступав до розслідування справи лише за пропозицією прокурора. Як посадова особа, уповноважена на проведення слідчих дій, спрямованих на з'ясування справжніх обставин розслідуваної ним справи, слідчий суддя являвся процесуально незалежним. Він був вправі самостійно здійснювати будь-які слідчі дії або доручати їх здійснення агентам судової поліції, приймати необхідні у справі рішення. Після завершення розслідування справи, залежно від фактичних та юридичних властивостей його результату, слідчий суддя, після заслуховування висновку прокурора, з дотриманням встановлених законом змісту і форми, виносив постанову про направлення справи за належністю – в суд простої або виправної поліції чи прокурору, для внесення ним справи в обвинувальну камеру, та складання, у подальшому, обвинувального акта (5, с. 39-43) [9].

За думкою Глиняного В. П., революційна епоха не сприяла створенню цільної і завершеної правової системи. Вона призвела до створення достатньо розрізненого і часто не узгодженого права.

Однак, як зазначає В. О. Попелюшко, здійснити поставлені революцією завдання в повній мірі не вдалося. Юридичний консерватизм, скритий вплив реакційних сил, побоювання за слабкість державної влади у боротьбі із злочинністю – все це потягло не заміну розшукових форм змагальними, а їх поєднання, з перевагами тих чи інших з них, в залежності від того, які інтереси – інтереси публічні чи інтереси особи мав на увазі забезпечити даний інститут [4].

Тим не менше, в кінцевому результаті у вищих судах було запроваджено народне представництво, розслідування відокремлене від суду (зі збереженням посади прокурора), воно залишилось таємним і письмовим, а судовий розгляд став відкритим і змагальним, тобто, відбулася нова форма процесу, яка отримала назву процесу змішаного.

Через нетривалий проміжок часу, після багатьох вагань Імператор Наполеон приступив до кодифікації французького законодавства, в результаті якої був у 1808 році прийнятий й *Code d'instruction criminelle* (Кодекс кримінального розслідування), який упорядкував повноваження судових слідчих, успадковані від дореволюційних лейтенантів, хоча і не безпосередньо. Як зазначав свого часу І. Я. Фойніцький, система французького статуту 1808 року являлась «тією ж системою ордонансу 1670 року, лише при дещо менш суворих формах» [10].

Нова правова система створювалася у Франції у відповідності до засад і цілей, висунутих ще в період революції. Саме революція XVIII століття підготувала необхідне підґрунтя для того, щоб з встановленням «сильної» урядової влади (Наполеона Бонапарта) в інтересах суспіль-

ства, а передусім нових підприємницьких кругів і селян-власників, була проведена широкомасштабна кодифікація всього французького права. За короткий проміжок часу (з 1804 до 1810 року) було видано 5 кодексів, що охопили всі основні для того часу галузі права і увійшли в історію під назвою кодифікації Наполеона (цивільний, торговий, кримінальний, цивільно-процесуальний, кримінальний процесуальний кодекси).

Як відмічає В. П. Глиняний, хоча законодавець і робив в ряді випадків шаг назад в порівнянні з більш радикальним законодавством революції, ці кодекси, безсумнівно, мали революційний зміст, відобразивши підсумки революційних бурь і потрясінь [8, с. 643].

Ведення слідства здійснювалось особливими слідчими суддями, повноваження яких по КПК були значною мірою широкі, а послідуєче законодавство (наприклад, закон 1856 року) ще більше їх розширило. Слідчий суддя міг видати наказ про явку обвинуваченого на слідство, про його примусовий привід і арешт; він проводив допит обвинуваченого, свідків, здійснював огляд на місці злочину і інші слідчі дії.

КПК передбачав розмежування слідства і обвинувачення. Останнє на суді підтримував не слідчий суддя, а прокурор.

Новий Кримінальний процесуальний кодекс 1958 року, який поклав початок ревізії всієї наполеоновської кодифікації і який лежить в основі діючого кримінального процесуального законодавства Франції, також передбачав фігуру слідчого судді. За цим кодексом попереднє слідство проводиться негласно слідчими суддями в змагальній і письмовій формі. Функцію контролю над слідством виконує прокурор.

По закінченню слідства і збору необхідних доказів слідчий суддя передає матеріали справи прокурору Республіки. Останній, в випадку згоди з висновками слідчого судді, повертає йому справу. Після цього слідчий суддя або виносить постанову про припинення справи, або направляє її в відповідну судову інстанцію.

Демократичні засади, закріплені в Статуті кримінального судочинства 1864 року, були результатом втілення досвіду зарубіжних країн з урахуванням місцевих традицій. Це означало якісний стрибок, навіть переворот у сфері юстиції Росії [11, с. 31].

Судова реформа стала найрадикальнішою, новаторською і технічно найуспішнішою з усіх Великих реформ; за історичним значенням її можна порівняти зі скасуванням кріпосного права в Росії (514-515) [12, с. 305].

Хоча цивільне і кримінальне право не реформувалися, нові інституціональна і процесуальна структури системи судочинства представляли собою відмову від попередньої правової традиції, а також приклад творчої адаптації досягнень юриспруденції і судової практики західноєвропейських держав, головним чином Франції і Великобританії [13, с. 277].

В сучасному світі значимість слідчого судді вбачається саме як юрисдикційного судового органу, не зв'язаного з безпосередніми функціями з розгляду справ. Помітна активність по впровадженню даного інституту в кримінальне провадження спостерігається і на території пострадянського простору. Із країн СНД слідчі судді введені в Молдові, Україні, Казахстані, що свідчить про зростаюче розуміння важливості встановлення судового контролю в досудовому провадженні [14].

Слід також зазначити, що на сьогоднішній день в науці кримінального процесу не досягнуто єдиної точки зору відносно співвідношення таких понять, як «слідчий суддя» і «судовий слідчий». При цьому встановлення певної визначеності в юридичній термінології представляється достатньо доцільним як в теоретичному, так і в практичному аспекті.

Як свідчить аналіз наукової літератури, різні вчені по різному відносяться до проблеми співвідношення термі-

нів «слідчий суддя» і «судовий слідчий». Одні вчені отожнюють їх, в той час як інші проводять розмежування. Так, А. Г. Мамонтов один із параграфів своєї роботи озглавлює «Слідчий суддя або судовий слідчий». При цьому в даному параграфі відсутнє однозначне зазначення щодо співвідношення даних термінів [15, с. 10].

Російський С. Б. вказує, що слідчий – яскравий представник континентальної системи кримінального провадження, який у Франції іменується слідчим суддею, а в ФРН і Австрії – судовим слідчим [16].

Н. Н. Ковтун приходиться висновку, що слідчий суддя і судовий слідчий – різні по суті і виконуваним функціям суб'єкти, відповідно, досліджувати їх повноваження необхідно в різних роботах і стосовно різних тематичних конференцій [17].

Аналогічної точки зору дотримується і Трефілов А. А., констатує, що теоретично річ йде о двох різних видах посадових осіб. В одному випадку мається на увазі суддя, який входить в судовий корпус, являється членом суду і при цьому до розгляду справи судом по суті приймає дану справу до провадження, веде попереднє слідство, проводить слідчі дії, збирає докази і приймає участь в вирішенні питання відносно того, чи розглядатиметься справа в подальшому в суді по суті. В іншому випадку річ знову-таки йде про суддю, який входить в слідчий корпус, але який не являється особою, ведучою попереднє слідство (слідство ведуть інші органи, наприклад, прокуратура або слідчі відділи при органах виконавчої влади); при цьому такий суддя здійснює функції, пов'язані з судовим контролем в досудовому провадженні, які виражаються в розгляді жалоб на дії слідчого, в наданні згоди на провадження слідчих дій і в обранні засобів процесуального примусу і т. д.; при даній процесуальній моделі суддя скоріше не проводить розслідування, не виконує слідчих функцій, а лише контролює їх належне виконання в передбаченому законом порядку зі сторони слідчого; по цій причині викликає сумніви правильність називати такого суддю «судовим слідчим».

Однак, вказуючи на відсутність в літературі чіткого і усталеного підходу до співвідношення даних понять, А. А. Трефілов допускає можливість використання них в якості синонімів (при необхідності кожного разу оговорювати, який сенс вкладається в той чи інший термін) [18].

Як зазначає Л. В. Головкин, вітчизняний судовий слідчий здебільшого зобов'язаний своїм походженням французькому слідчому судді. Це підтверджується властивими йому повноваженнями і виконуваними ним процесуальними функціями. Як французький слідчий суддя, так і вітчизняний судовий слідчий були уповноважені, володіючи значною самостійністю і незалежністю, проводити розслідування, направляти провадження по справі, допитувати обвинуваченого, виконувати огляд, назначати експертизу, виконувати інші слідчі і інші процесуальні дії, не відносячись при цьому до сторони обвинувачення [19, с. 333].

Разом з тим, як зазначає А. А. Трефілов, ще в дореволюційній літературі справедливо відмічалось, що з точки зору порівняльного правознавства неможна не помітити суттєвих відмінностей між ними, які дозволяють стверджувати, що судження про повне запозичення норм французького права і їх перенесення на вітчизняне підґрунтя містить в собі суттєве перебільшення [18].

Більш того, необхідно відмітити, що російський законодавець під час судово-правової реформи 60-х років XIX століття в повній мірі усвідомлено відмовився від французького терміну «слідчий суддя», який в ті часи здобув широкого використання в багатьох країнах Європи, і прибіг до використання саме терміну «судовий слідчий», чітко розуміючи різницю між зазначеними поняттями і вважаючи, що даний термін більш точно відображає сутність впроваджуваної фігури. Адже відомо, що к березню 1860-го року Н. І. Стояновський підготував проект «Впро-

вадження слідчих суддів», який 3 квітня 1860-го року був направлений в Державну раду Імперії. Проект було прийнято практично без змін, принципово змінилася лише назва слідчих чиновників: термін «слідчі судді» було замінено на термін «судовий слідчий». Ініціатори великої реформи змогли точно визначитися в питанні про те, що названий суб'єкт процесу, навіть перебуваючи при суді, повинен не судити, а саме розслідувати (збирати данні для суду). В результаті, 8 червня 1860 року Імператор затвердив Впровадження судових слідчих [20].

Висновки. Таким чином, процесуальний статус слідчого судді як фігури, уповноваженої на реалізацію конституційних прав, свобод і інтересів осіб, виник в кримінальному процесі Франції в 1808 році. На сьогоднішній день французька модель слідчого судді знаходить своє відображення в ряді країн, в тому числі в Україні. В сучасному світі значимість слідчого судді вбачається саме як юрисдикційного судового органу, не зв'язаного з безпосередніми функціями з розгляду справ.

Аналізуючи наукові викладки прибічників розмежування понять «слідчий суддя» та «судовий слідчий» можна дійти висновку, що достатньо чітка різниця між слідчим суддею і судовим слідчим вбачається в тому, що перший здійснює судовий контроль на досудовому провадженні шляхом санкціонування здійснення окремих про-

цесуальних заходів і дій, а також розгляду скарг учасників кримінального процесу на рішення, дії чи бездіяльність органів, здійснюючих досудове розслідування, в той час як на останнього покладається безпосереднє провадження попередніх слідств. Отже, слідчий суддя і судовий слідчий – не однакові за змістом поняття, які відносяться до різних за повноваженнями і виконуваними функціями суб'єктів кримінального процесу. При цьому варто зазначити, що ототожнення розглядуваних термінів здатне викликати значні складності в кримінальному процесуальному праві як наукового, так і практичного характеру.

На Україні поняття слідчого судді тотожне з французькою моделлю, оскільки вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство не відносить його фігуру до жодної із сторін та не покладає процесуальних повноважень безпосереднього здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій або заходів забезпечення кримінального провадження. В кримінальному провадженні України слідчому судді віднесена особлива роль незалежного та неупередженого суб'єкта, що є необхідною умовою забезпечення змагального характеру досудового розслідування, об'єктивності в оцінці ризиків при обранні заходів забезпечення кримінального провадження або інших процесуальних дій, які обмежують конституційні права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуськова А. П., Емельянов В. А., Славгородских А. А. Проблемные вопросы реформирования досудебного производства России. *Российский судья*. Москва, 2008, № 4. С. 9–11.
2. Ковтун Н. Н., Бухранова Т. С. Институт судебного следователя и специализированного следственного судьи в контексте опыта стран континентальной системы права. *Российский следователь*, 2011, №17 URL: <http://base.consultant.ru> (дата звернення 12.04.2020).
3. Бугаев К. В. Проблемы юридической терминологии (на примере криминалистики и судебной экспертизы). *Современное право*. Москва, 2011, №10. С. 23–26.
4. Попелюшко В. О. Институт слідчого судді в історії кримінального процесу Франції. *Часопис національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». Острог, 2010. №1. С.42–44.
5. Чельцов-Бебутов М. А. Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах. Санкт-Петербург, 1995. С.173–174.
6. Розин Н. Н. Уголовное судопроизводство. Пособіє кь лекціям. Второе издание, измененное и дополненное. Санкт-Петербург, 1914. С.27–29.
7. Попелюшко В. О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». Острог, 2014. №1(9) URL: <http://lj.oa.edu.ua> (дата звернення 12.04.2020).
8. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ, 2005. 768 с.
9. Попелюшко В. Система органів розслідування та їх повноваження за КПК Франції 1808 р. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2010. №2. С.39–43.
10. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. Санкт-Петербург, 1996. Т. II. 607 с.
11. Уголовный процесс: Учебник для студентов юридических вузов и факультетов / Под ред. К. Ф. Гуценко. М., 1998. 575 с.
12. Тарановски Т. Судебная реформа и политическая культура царской России. Великие реформы в России. 1856 – 1874: Сборник / Под ред. Л. Г. Захаровой, Б. Эклофэ, Дж. Бушнелла. Москва, 1992. С. 301–317.
13. Музыченко П. П. История государства и права Украины. Київ, 2008. 588 с.
14. Уголовная юстиция: связь времен. Избранные материалы Международной научной конференции. Санкт-Петербург, 6-8 октября 2010 года. Москва, 2012. URL: <http://lexandbusiness.ru> (дата звернення 12.04.2020).
15. Мамонтов А. Г. Судебный следователь в истории российского судопроизводства. Учебное пособие Москва, 2003. 102 с.
16. Россинский С. Б. Уголовный процесс: Учебник. Москва, 2009. 194 с. С.135 URL: <http://profilib.com> (дата звернення 12.04.2020).
17. Ковтун Н. Н. О понятии и содержании термина «судебный следователь» (следственный судья). *Российский судья*. 2010. № 5. С. 15–20. <http://www.iuaj.net> (дата звернення 12.04.2020).
18. Трефилов А. А. Судебный следователь в дореволюционной России: сравнительно-правовой аспект. *Вестник Казанского юридического института МВД России*. 2012. № 4. С. 128–133.
19. Головкин Л. В. Материалы к построению сравнительного уголовно-процессуального права: источники, доказательства, предварительное производство. *Труды юридического факультета*. Москва, 2009, Кн. 11. С. 227–360.
20. Ковтун Н. Н. Институт специализированных следственных судей: к дискуссии о векторах законодательной воли. *Российский журнал правовых исследований*. 2015. №2 (3). С. 174–183.